

De politiek terug in de lokale politiek

Een coproductie van het
Centrum voor Lokaal Bestuur
en de Wiardi Beckman Stichting

Michiel Emmelkamp | Menno Hurenkamp
Gert-Jan Leerink | Jacqueline Kalk

De politiek terug in de lokale politiek

Een coproductie van het
Centrum voor Lokaal Bestuur
en de Wiardi Beckman Stichting

Michiel Emmelkamp | Menno Hurenkamp
Gert-Jan Leerink | Jacqueline Kalk

Colofon

© Centrum voor Lokaal Bestuur/Wiardi Beckman Stichting, 2013
Tekst: Michiel Emmelkamp, Menno Hurenkamp, Gert-Jan Leerink, Jacqueline Kalk
Eindredactie: Jacqueline Kalk, Leonie Wildeman, Jan de Roos
Druk: Opmeer, Den Haag
Vormgeving: Bart Bakker
Kleurplaat achterkant: Ine Laurant, naar een foto van de Amsterdamse wethouder F.M. Wibaut

Centrum voor Lokaal Bestuur
Postbus 1310
1000 BH Amsterdam
Telefoon: 020-5512205
E-mail: clb@pvda.nl
www.lokaalbestuur.nl
 twitter.com/lokaalbestuur

Inhoud

Inleiding	5
1. Proeftuin	7
2. Zelf doen	9
3. Het nieuwe middenveld	17
4. De kwetsbaarheid van de lokale democratie	21
5. Politiek voor de proeftuin	25
6. Twee dingen goed begrijpen, of: de politiek terug in de lokale politiek	31
7. De waardengedreven politicus	35
Aangehaalde literatuur	39

Inleiding

Afgelopen juli vertelde Margriet de Jager (wethouder voor de lokale partij Deventer Belang) in het televisieprogramma Nieuwsuur trots dat buurmannen en bijstandsgerechtigden voortaan ouderen en gehandicapten konden verzorgen. Daarop werd niet alleen de gehele Tweede Kamer woedend, maar ook barstten vele van haar collega-wethouders in het land uit hun vel, waaronder natuurlijk ook de sociaaldemocratische. Om de kwaliteit van de zorgverlening, maar ook om de uitholling van de professie: waarom betalen we niet gewoon een fatsoenlijk salaris voor belangrijk werk?

PvdA-staatssecretaris Martin van Rijn haastte zich om aan het parlement te schrijven dat dit toch echt 'niet in lijn met zijn visie' was. Gemeenten worden wel verantwoordelijk voor de kwaliteit van de maatschappelijke ondersteuning die moet voldoen aan de kwaliteitsnormen zoals die in de nieuwe WMO worden vastgelegd.

Gelukkig.

Alleen, dat is maar de helft van het verhaal. Want de gemeenten worden door de regering waar Van Rijn onderdeel van is, wel tot forse bezuinigingen genoodzaakt. Deventer dus ook. Zo moet bijvoorbeeld volgens de regering elke gemeente haar bijstandsgerechtigden verplicht naar werk begeleiden. Werk, wélk werk?

Spagaat is een milde vorm van ontspanning vergeleken met de houding waarin sociaaldemocratische politici zich tegenwoordig bevinden.

Wat helpt is Waardenvolle politiek. We zijn de afgelopen maanden op stap geweest door het land. We schoven aan bij burgerinitiatieven ('wat wil de maatschappij?') en we hebben enquêtes met vragen over noden en wensen uitgezet onder politici ('wat wil de politiek?'). We kunnen daaruit niet afleiden wat de grootste gemene deler van de kiezers wil horen, of wat de beste manier is om te decentraliseren, maar wel hoe je je principes kunt

laten spreken. Laten we de uitkomst maar meteen verklappen, het is niet makkelijk. Maar dat geldt ook voor hartchirurgie of topvoetbal: veel belangrijke dingen zijn niet makkelijk en vergen veel oefening.

1. Proeftuin

Hoe zou één van die veelbezongen grondleggers van het wethouderssocialisme – Wibaut of De Miranda of Drees – politiek hebben bedreven in onze tijd? Dit soort mannen leefde en werkte in allerlei opzichten in een andere tijd. De tegenstelling tussen arm en rijk was nog duidelijk en de verzorgingsstaat stond nog in de kinderschoenen. Niet elke verbetering van het leven van de ene groep betekende een verslechtering van het leven van een andere groep. Men realiseerde lokaal meer en betere huizen natuurlijk, en meer voorzieningen, zoals gas en water, maar ook cultuur, schoolmelk, badhuizen en eethuizen. De gemeente was in de jaren tussen de twee wereldoorlogen een 'proeftuin', waar politici met eigen plannen de basis legden voor een verzorgingsstaat van gelijke kansen. Voor de naamgevers van het wethouderssocialisme, was het realiseren van een betere samenleving met een eerlijker verdeling van kansen en voorzieningen geen invuloefening van een door Den Haag uitgereikte kleurplaat: ze bakenden met veel overtuiging hun eigen domein af.

Voor wie nu serieus wil spreken over wethouderssocialisme van de 21ste eeuw, is beginnen met *Van Waarde* daarom nog niet zo gek. Nu de verzorgingsstaat grondig op de schop gaat, biedt dat meer dan ooit kans om opnieuw te kijken naar de manier waarop de lokale politiek een fatsoenlijk bestaan weet te bieden, langs de lijnen van bestaanszekerheid, goed werk, binding en verheffing. Het zijn de vier kernbegrippen uit het project *Van Waarde* van de Wiardi Beckman Stichting. *Bestaanszekerheid*, een behoorlijk levenspeil voor iedereen, door vrijwaring van uitbuiting en bescherming tegen de crisisgevoeligheid van het kapitalisme. *Verheffing*, door gelijke kansen op een leven in vrijheid in materiële en culturele zin en het nastreven van maatschappelijke bloei. *Goed werk* voor iedereen, de mogelijkheid om je in je werk, naast je werk en via je werk te ontplooiën. En ten slotte *binding*, het scheppen en onderhouden van gemeenschappen waar je met plezier in kunt leven.

Nu bijvoorbeeld de jeugdzorg, de langdurige zorg, het werkgelegenheidsbeleid maar ook de bijstand de komende tijd grondig worden veranderd, is het een goed moment om een verhaal te vertellen over hoe een eerlijke stad of een eerlijk dorp eruit ziet. Een sociaaldemocratisch verhaal over het verdelen van kansen. Daarvoor geeft dit betoog een voorzet. We hebben niet de hele gemeente onder de loep genomen, niet alle denkbare wethoudersportefeuilles en raadsdossiers doorgelicht, maar gekeken hoe het nieuwe middenveld zich ontwikkelt en wat lokale politici nu bezighoudt. Aan de hand hiervan leggen we de vier cruciale waarden uit in praktische handelingen. Maar daarmee is de agenda maar half gezet. Want de lokale politiek is weer een proeftuin: je moet het uiteindelijk zelf doen.

2. Zelf doen

We zijn op werkbezoek gegaan en bij nieuwe initiatieven aangeschoven om de *civil society* aan het woord te horen. Wat daarbij direct opviel is dat er rond de woorden 'zelf doen' en 'eigen initiatief' een geroutineerd gesprek is ontstaan. Veel burgerinitiatieven zijn inmiddels gewend om het publiek te vertellen over hun aanpak. Men doet het graag en geoefend.

Dat is goed nieuws, maar helemaal optimistisch kwamen we niet altijd terug. Politici meldden soms – tot onze verbazing – dat ze het als hun belangrijkste taak zagen om op hun handen te zitten. Soms is dat logisch: het kan niet per se kwaad om de buurtconciërges weg te halen en te zien of de buurt dat zelf overneemt, zoals invalwethouder Harm Evert Waalkens het beschreef in het door krimp geplaagde De Marne in Noordoost Groningen. Want als dat inderdaad op drie plekken wel gebeurt en op een-tje niet, dan is er misschien wel succesvol maatschappelijke kracht aangeboord. Maar in een krimpregio of in een regio met oplopende werkloosheid of in een wijk waar de buurthuizen steeds schaarser worden, zou op de handen zitten toch niet het hele en enige antwoord moeten zijn.

In tweede instantie leek die terughoudendheid wel verklaarbaar. Initiatiefnemers en hun pleitbezorgers hebben een scala aan voorbeelden waarmee ze kunnen uitleggen dat beleid en politiek overwegend 'traag' of 'verouderd' zijn, dat ze 'achter de feiten aanlopen' of zelfs 'remmend werken'. Een gemiddeld politicus weet zich niet zo goed raad met dat soort verwijten en pareert dit vaak met de stelling dat 'de overheid niet alles kan' of dat 'de maakbaarheid voorbij is'. Wanneer tegenwoordig burgers het bestuur tot terughoudendheid oproepen moet je als politicus stevig in je schoenen staan om daar toch tegen in te gaan. Er lijkt meer politiek zelfvertrouwen nodig om aan het lopende gesprek over het nieuwe middenveld te kunnen deelnemen. Kennis en normatieve opvattingen over wat in de eigen lokale omstandigheden de beste organisatie van solidariteit is, helpen om invloed te hebben in dit gesprek. Met een paar voorbeelden dragen we wat elementen voor zelfvertrouwen aan.

Stadsdorp Oud-Zuid

In 'Stadsdorp' in Amsterdam Oud-Zuid nemen 65-plussers tal van initiatieven om de kwaliteit van het leven en oud worden te verbeteren. Onze informant hier is Tom van Oosterhout, die aan de Vrije Universiteit onderzoek doet hoe burgerinitiatieven kunnen floreren. Begonnen bij twee ouderen die geïnspireerd waren door vergelijkbare *caring communities* in de Verenigde Staten, zijn inmiddels 300 ouderen lid van Stadsdorp Oud-Zuid. Iedere inwoner van de Apollobuurt en Prinses Irenebuurt van boven de 55 mag lid worden. Het bruist van de activiteiten: een film-, wandel- en bridgeclub en sinds kort ook een operakring. Men poogt burenhulp te stimuleren: bij het computeren, tuinieren of vervoer. De leden krijgen korting bij de lokale traiteur en kunnen kwantumkorting regelen bij gezamenlijke aankopen. En wie weet gaan burgers ook sterker voor elkaar zorgen als de ongemakken van het ouder worden toenemen. Maar waar dat niet genoeg is, willen ze graag zelf zorg kunnen inkopen.

Van de politiek wil men niet zoveel. Vooral: geen regels, maar onderlinge afspraken. Men heeft een verbinder nodig, iemand die afspraken tussen bewoners bevordert en handhaaft. En verder vooral de bevoegdheid om zelf zorg in te kopen en een politiek van terugtrekking: laat ons met rust. Van Oosterhout is lyrisch over het resultaat. De kwaliteit van het ouder worden neemt enorm toe. De betrokkenheid van de bewoners, het gevoel eigenaar te zijn van wat er in hun wijk gebeurt, motiveert en genereert energie. Maar in de Bijlmer ontstaat dit niet, dat erkent ook Van Oosterhout zonder meer: het succesvolle initiatief is ook het product van een welvarende, hoogopgeleide wijk.

De Sint Jan in Kloosterburen

In 'Sint Jan' in Kloosterburen, Noord-Groningen, draait een zorgcorporatie. Anne Hilderink wilde met enkele andere bewoners zelf de regie over de toekomst van het dorp in handen houden. Men bouwde daarbij voort op de unieke kenmerken van het kloosterdorp: geen rotondes, geen stoplichten, geen hoofdplaats, maar de Waddenzee, de dijk en de lege ruimte. Hilderink organiseerde 'ronde tafels' om het gesprek daarover in het dorp te voeren. Zo werden maatschappelijke partijen, zoals corporaties, zorginstellingen, investeerders en de gemeente, uitgenodigd om mee te denken en uiteindelijk mee te doen. Het resultaat was de ambitie om drie onder-

ling verbonden pijlers te realiseren: cultuur, ecologie en zorg. Cultuur: eigentijds gebruik van de historische functies in het dorp, zoals het klooster en de kerk. Ecologie: optimale benutting van de landschapskwaliteiten. En zorg: een zorgcoöperatie om in het dorp zorg te kunnen bieden aan gehandicapten en ouderen, ondanks het voornemen van de zorginstelling om alleen nog zorg te verlenen in 'kerndorpen' en dus niet in Kloosterburen. In het dorp bestaat veel enthousiasme voor het plan én de resultaten. Het is niet langer de gemeente die de dienst uitmaakt, maar de mensen zelf. Hilderink en de haren lopen naar eigen zeggen ook tegen knelpunten aan die vergelijkbaar zijn met die van Stadsdorp Oud-Zuid: het 'oude systeem' kan niet omgaan met burgers die vanuit 'integraliteit' denken.

Maar wat als Hilderink met haar bewoners foeileijke of milieuvriendelijke nieuwbouw had voorgesteld, en het dorp tot op het bot verdeeld was? En wat Hilderink mag, mogen de Hells Angels dat ook? Het voelde als het verkeerd soort vragen te midden van de positieve energie. Maar het was overduidelijk dat iedereen vond dat uiteindelijk de politiek kaders moet stellen waarbinnen burgers ruimte krijgen.

Het bungalowpark

Twee Poolse werknemers van een distributiecentrum wonen in bungalows in de provincie Drenthe. Bart Plaatje, *organizer* bij FNV Bondgenoten, neemt het voor hen en hun lotgenoten op. Want deze jongens zijn niet alleen voor hun werk afhankelijk van hun baas, maar ook voor hun huis en haard. Krijgen ze ineens briefjes van hun baas dat ze zich thuis wel goed moeten gedragen, en zo niet: in één klap alles kwijt. Is dat vrijheid? Plaatje schat dat de meeste wethouders amper op de hoogte zijn van dit soort toestanden in hun eigen gemeenten.

Nederland is daarom verre van af, in het activistische jargon van de *organizers* die opereren van de schoonmaak, de thuiszorg, de distributiecentra tot de bloemenproductie. Ze bezoeken werknemers op de werkvloer, thuis en zelfs in het café en organiseren discussiebijeenkomsten over hun situatie en wensen. Ze zeggen de informele leiders onder de werknemers tot woordvoerder van hun aspiraties te maken. Maar spontaan gaat het nooit, dit soort zelforganisatie, er is iemand nodig die de opening forceert.

Het is voor de politiek verleidelijk om slechte arbeidsomstandigheden een zaak tussen werknemer en werkgever te noemen. Zoals het ook verleidelijk is om slechte woonomstandigheden een zaak tussen huurder en verhuurder te noemen. Het klopt, maar alleen in theorie. Want wie is verbaasd wanneer bewoners, werknemers en huurders daar anders over denken, dat die wel vinden dat politici zich moeten weren tegen uitbuiting? Er wél over gaan moet een reflex zijn wanneer vernederende toestanden aan het licht komen.

Het Columbusplein in Amsterdam-West

Enkele jaren geleden vertelde een geëmotioneerde inwonster op het spreekuur van stadsdeelvoorzitter Martien Kuitenbrouwer over de situatie op het Columbusplein. Er hingen veel overlast gevende jongeren rond en buurtbewoners durfden nauwelijks nog hun huis uit. De toezichthouder durfde het plein zelf eigenlijk niet meer op. De wijkagent zei dat het nu eenmaal de Baarsjes was, de jongerenwerker vroeg begrip voor de moeilijke achtergrond van de overlastgevers en de woningbouwcorporatie vond overlast niet haar verantwoordelijkheid. 'Je kunt er vast niks aan doen, maar fijn dat je even wilde luisteren', zei de betreffende bewoonster op mijn spreekuur.' Maar Kuitenbrouwer vindt dat ze verantwoordelijk is voor alle sociale problemen in haar wijk, tot verbazing van de inwoners. 'U bent juist géén politicus', zeggen ze vaak tegen haar. Ze wilde niet alleen zomaar beginnen met ingrijpen op het plein, maar juist het dieperliggende gevoel van vervreemding adresseren. Ze deed dat door buurtgesprekken met bewoners en professionals. Met de koffiekar de wijk in, mensen in een kring zetten, en praten. Buurtbewoners hadden vooral behoefte aan gedeelde waarden en normen, professionals hadden het gevoel dat ze alleen werden afgerekend op prestatiedoelstellingen. Het stadsdeel loste het op door buurtpraktijkteams in te richten: teams waarin professionals en buurtbewoners werkten op grond van tien regels, die zijn samen te vatten onder de noemer gezond verstand. Meteen ingrijpen, zichtbaar zijn, en dat soort dingen. Onderzoek laat zien dat het gevoel van onveiligheid plaatsgemaakt heeft voor een langzaam groeiend vertrouwen.

Kuitenbrouwer neemt duidelijk het voortouw, om de overige instellingen harder te laten lopen. De situatie is hier niet naar om af te wachten of op je handen zitten, want voor veel andere betrokken partijen is het te

ingewikkeld of zelfs op de een of andere manier bedreigend om op eigen houtje aan de slag te gaan. Grotestadsactivisme vergt zichtbare politiek.

Apeldoornse StadsAkkers

De Apeldoornse StadsAkkers zijn een grote akker met een boomgaard, waar vrijwilligers, uitkeringsgerechtigden en GGZ-cliënten groenten en fruit verbouwen voor de lokale voedselbank, op twee hectare waar eerder een nieuwbouwwijk stond gepland. 15.000 mensen staan in Apeldoorn aan de kant en dat worden er de komende zeven jaar niet minder, lichte initiator Eppo Gutteling toe. Het gaat nu om 8.000 geregistreerd werklozen maar ook om een grote groep ongeregistreerden, officieel arbeidsongeschikten of niet-werkzoekenden. Een paar grote bedrijven doneerden apparatuur en zaden en een tunnelkas voor in de winter, en met een legaat en wat andere donaties werden andere investeringen gefinancierd. Ijs en weder dienende bestrijken de StadsAkkers over drie jaar acht hectare grond en worden ze gerund door 200 tot 240 mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, die zo mogelijk meer perspectief op een loopbaan in de land- en tuinbouw krijgen maar in ieder geval waardevol werk verrichten. Men heeft daar immers een dagelijks doel en collega's.

Onder druk van de crisis nam de noodzaak van gezamenlijke actie toe en StadsAkkers klinkt ook nog eens erg hip. Maar het was wel een politiek initiatief: actieve begeleiding van deze groep mensen was en blijft onvermijdelijk. En er sluimert valse concurrentie: door de goedkope werkkraft en de goedkope grond kan men goedkope groenten leveren. Zonder een politiek verhaal geen StadsAkkers.

De Kralingse Kunstroute

De opzet van de kunstroute Kralingen Crooswijk is eenvoudig. Kunstenaars zitten volgens hun eigen woorden vaak in hun eigen wereldje. Door de deuren van hun ateliers zo nu en dan open te zetten krijgen ze economisch een zetje en komt de kunst op straat te liggen. Het initiatief wordt inmiddels ook in andere wijken overgenomen. Willem van Hest wist zijn initiatief tot een succes te maken met behulp van de zogeheten cultuurscouts. Het zijn de verbinders tussen beleid en burgers die we ook in andere sferen van de lokale maatschappij tegenkomen. Ze organiseren zelf niks, maar zoeken talent, verbinden mensen met ideeën aan mensen met

geld, positie of contacten. Zo moet veel tot bloei komen, juist op de 'zwakere' plekken. Smartlappen in De Doelen en een opera in Park Crooswijk. Met een budget van 100.000 euro maakt men initiatieven tot 500.000 euro mogelijk. Het vraagt wel dat de politiek geld reserveert en dat is geen vanzelfsprekendheid.

Want neem Anneke Strassen. Ze heeft niks met cultuur, wil er in tegenstelling tot alle professionals geen geld aan verdienen en reageert tijdens de presentatie als door een adder gebeten op initiatieven als de kunstroute. Ze zegt dat ze negen dagen per week vrijwilliger is, sinds ze acht jaar geleden vanuit Noordwijk naar Crooswijk verhuisde. Gewoon met wat bewoners is ze de rommel gaan opruimen, mensen aanspreken, een wijk-schouw houden. Laatst meldde ze bij de gemeente dat er bloembakken kapot waren, toen moest ze met vier mensen komen vergaderen. Ze zegt: 'Ik heb het zelf maar hersteld, kostte me twee uurtjes en twaalf euro.'

De spanning tussen de Kunstroute en Strassen is geen kwestie van en- of van of-of. Wanneer verleen je subsidie, en wanneer moet je ambtenaren aan de kant duwen om burgers ruimte te geven? En moet dat aan de kant duwen van de staat en het stimuleren van de burgers gebeuren door vrijwilligers of door andere ambtenaren, zoals de cultuurscouts? Het vergt politiek om de brug te slaan tussen kunst en bewoners, om de schaal van het zelf-doen en handen uit de mouwen om de buurt leefbaar te houden te verbinden met de ateliers en werkplaatsen van de hoge cultuur.

De Landing

Hij voelt zich er thuis, vertelde Nel van Lierop over haar zoon met autisme, die sinds kort met andere autistische jongeren in een zelfstandig appartementencomplex in Someren woont. Zeven jaar geleden organiseerde ze samen met een andere ouder een bijeenkomst voor ouders van autistische jongeren in de omgeving van Someren. Hun kinderen zouden altijd afhankelijk zijn van begeleiding. Hun hele leven thuis wonen? Dat was niet reëel. Maar gaan wonen in één van de bestaande zorginstellingen, sprak de ouders eigenlijk ook niet aan, want in het dorp was niet beschikbaar wat de kinderen nodig hadden. Een eigen appartementencomplex, met een gemeenschappelijke ruimte en begeleiding op maat moest het worden. Het duurde even. De ouders moesten een stichting oprichten. Ze moesten bij de gemeente en corporaties langs en goede begeleiding vin-

den. Nu hebben de jongeren er ieder een eigen appartement. Er is een gemeenschappelijke ruimte. De woonlasten worden betaald uit hun salaris of uitkering, de zorg uit een PGB en de huishoudelijke ondersteuning door de gemeente, vanuit de Wmo.

Maar het draaiend houden van De Landing hangt van de professionals en een krimpend groepje ouders af. En diezelfde ouders moeten ook nog werken en willen ook wel eens afstand nemen van hun geploeter. En wie vraag je dan? Hulp die je vraagt is niet gratis, die gaat uit van wederkerigheid, en als je er nooit iets voor kan teruggeven is dat echt geen makkelijke vraag. Wie waarborgt dan de continuïteit? Om het over de voorwaarden waaraan je moet voldoen om de PGB's te krijgen of om geld via de WMO te krijgen maar niet te hebben – er zijn momenten genoeg waarop de overheid ondanks al het spontane initiatief opeens behoorlijk aanwezig blijkt.

3. Het nieuwe middenveld

'Sociaal doe-het-zelven' is een trend, schetsen de publicist Jos van der Lans en de Amsterdamse PvdA-wethouder Pieter Hilhorst in hun gelijknamige boek dat dit najaar verscheen. De beweging van mensen die 'zelf doen' en zelf verantwoordelijkheid willen nemen lijkt immers groter en groter te worden. De bronnen die mensen daarvoor gebruiken (tijd, energie, verbintenissen, internet) drogen niet op, deze zijn duurzaam. Van der Lans en Hilhorst schetsen de condities waaronder mensen graag de handen uit de mouwen steken en maken zich breed om lokale instituties meer plek te laten geven aan eigen initiatief. Het zal best dat we zo de bezuinigingen legitimeren, zeggen Van der Lans en Hilhorst, maar is dat soms een reden om géén ruimte voor mensen te maken?

Ze hebben groot gelijk. En wanneer je de bovengenoemde initiatieven ordent, naar de mate van handigheid die de mensen zelf hebben ('sociaal kapitaal') en naar de mate waarin ze een zetje krijgen van hun omgeving

('institutionele aanwezigheid'), dan zie je meteen dat 'zelf doen' niet in een vacuüm gebeurt. Dat sommige initiatieven lijden onder gebrek aan aandacht van het bestuur en andere juist aan een overschot aan aandacht. Dat gewoon maar wat meebuigen met de energie van burgers een zinloze bezigheid is, dat je een idee moet hebben wat die vrijwilligers of bewoners van plan zijn en waarom, en dat je de consequenties ervan voor de rest van de buurt moet proberen te overzien.

De mensen die zelf zorg willen organiseren hebben enorm last van de bureaucratie wanneer ze beginnen. Maar als hun initiatief langer loopt en sommige vrijwilligers op hun tandvles lopen, is het wel weer fijn als er een instantie is waarop ze beroep kunnen doen voor budget of betaalde ondersteuning. De mensen die cultuur uitdragen in de wijk willen dat graag in hun eigen atelier doen, maar ze moeten wel geholpen worden om dat bekendheid te geven. En iemand moet ook de keus om daarvoor belastinggeld vrij te maken, verdedigen. Zoals iemand ook zijn nek moet uitsteken wanneer beroerde arbeidsomstandigheden ergens de toon zetten of wanneer in een buurt een totaal gebrek aan vertrouwen heerst.

Zelforganisatie is een verrukkelijke manier voor verheffing. Verreweg de meeste mensen werden blij van het werk aan hun eigen initiatieven, het maakte hun leven zinvoller.

Zelforganisatie is ook erg geschikt als eerste hulp bij ongemakken van de overheid. Maar de keuzes die er achter liggen moeten wel boven tafel komen. Het gaat in wezen om twee vragen. Voor wie is initiatief wél en dus voor wie niet? En wie doen er mee en wie dus niet?

Want het zijn niet alleen vrijwilligers die uit overtuiging in actie komen. In het 'nieuwe' middenveld is ook regelmatig sprake van (semi) professionals die – hoe terecht ook vanuit hun perspectief – ook de belangen van hun instelling of zelfs hun eigen inkomen – eigen bestaanszekerheid – moeten verdedigen. Het gaat dan om de corporaties en hun netwerken van bewoners, de wijkteams, de WMO-adviesraden, de welzijnsinstellingen, de vrijwilligerscentrales en maatjesprojecten, het CWI of werkbedrijf, de overlegplatforms van sporters, migranten of volkstuinders, de buurtrestaurants, de zorgverzekeraars, werkpleinen, de eigen kracht conferenties en dan dadelijk nog de keukentafelgesprekken. Organisaties en hun professi-

onals die vaker wel dan niet dicht tegen de (lokale) overheid aanzitten, mensen die op de een of andere manier van participatie door anderen hun bestaan maken.

Men spreekt in deze sfeer tamelijk unaniem een taal van aanpakken, (stevig) doorpakken en oplossen. Handen moeten 'uit de mouwen', 'hokjes afgebroken' en dat alles met voldoende 'doorzettingsmacht'. Er is een groep vrijwilligers die daar steevast graag aan meedoet, maar sommigen van hen zijn eigenlijk permanent afgepeigerd en dan is er ook nog altijd een groep mensen die het helemaal niet eens is met de keuzes van de initiatieven maar die niet weet hoe dat duidelijk te maken. De vraag wie er namens wie in actie komt wordt niet altijd gesteld, laat staan altijd beantwoord. Zo op het oog is iedereen voor de *civil society* die nu ontstaat en men bedient zich allemaal van min of meer hetzelfde, a-politieke jargon. Maar het nieuwe middenveld is een alternatief voor het oude middenveld, niet voor de politiek.

Ook de lokale verzorgingsstaat of 'de keukentafel' heeft de politiek nodig, ideeën over wat wel en niet deugt, over waar het heen moet met het dorp of met de stad, en hoe je dat stuurt. Joop den Uyl haalde graag een oude Engelse socialist aan die zei: 'de wet is de moeder van de vrijheid' – uiteindelijk, zo is de strekking daarvan, zijn het de regels die de zwakken tegen de sterken beschermen. Ook zonder de grote energie van buurtbewoners en vrijwilligers in de wielen te rijden, kan de politiek goed doen in het nieuwe middenveld. Waar gaat het geld wel heen en waar dus niet? Als het naar wijkteams gaat, waarin idealiter oude en nieuwe professionals samenwerken met vrijwilligers, hoe wordt daar dan toezicht op gehouden, wie is 'eigenaar' van die teams? Als er geld naar een jeugdzorginstelling gaat, hoe praat die instelling dan met zijn cliënten over wat er goed en fout gaat, wat denkt de 'achterban' van die instelling? Als er subsidie wordt uitgedeeld, wat is daar dan eigenlijk het effect van, zijn de criteria zo strikt dat vrijwilligers eigenlijk overheidsbeleid uitvoeren? En gaan altijd dezelfde mensen ('beroepsburgers') met de subsidie aan de haal, of is er ook ruimte voor nieuwelingen in de lokale politiek?

Dat er veel oplossingen voorhanden zijn voor lokale vraagstukken moeten we koesteren. Want een samenleving waarin niemand wat wil of durft, is een ramp. Maar de vragen naar het 'hoe' en het 'waarom' van de vele oplossingen moeten wel gesteld worden. Want fundamentele waarden

komen op zijn best niet uit de verf en worden op zijn slechts zelfs afgebroken wanneer ongeclausuleerd 'zelf doen' de toon zet in het politieke gesprek. Binding wordt al snel verengd tot de plicht tot zorg, verheffing wordt een product van werk, goed werk moet plaats maken voor 'elk werk', en bestaanszekerheid verliest vanzelfsprekendheid.

4. De kwetsbaarheid van de lokale democratie

We legden aan PvdA-wethouders, aan PvdA-fractievoorzitters in kleinere gemeenten en aan PvdA-fractievoorzitters in de grote steden vragenlijsten met dilemma's en kwesties voor, om beter in beeld te krijgen hoe de zorgen en wensen van de lokale politiek nu verwoord worden, in welke context een pleidooi voor waarden landt. Antwoorden van politici op dat soort enquêtes zijn altijd enigszins tijdgebonden en plaatsgebonden, we moeten er niet al te veel aan ophangen. Toch zijn ze in twee opzichten instructief. Ze zeggen iets over identiteit en iets over onderlinge verhoudingen.

We vroegen de wethouders in de eerste plaats waar ze de afgelopen jaren in hun werk de meeste moeite mee hadden. De top drie van antwoorden waar men zich zorgen over maakt bestaat uit onderwerpen in de sfeer van *werk*: het helpen van mensen uit de bijstand naar werk, het omvormen van het SW-bedrijf en het scheppen van regulier werk. Dat zijn de kwesties waarbij men het moeilijk vindt de gestelde doelen te bereiken. Ook bij de vraag wat men de belangrijkste dilemma's voor de komende jaren acht, speelde arbeid een cruciale rol. Opnieuw het scheppen van werk, maar ook de kansen die de decentralisatie biedt voor de *civil society* en over het risico dat bezuiniging alle potentie stuk maakt. Onderwijs, milieu, wonen, leefbaarheid, integratie of cultuur komen wel aan bod, maar in beduidend mindere mate, met minder urgentie verwoord.

De waarden *goed werk* en *bestaanszekerheid* lijken centraal te staan wanneer men het de wethouders vraagt. Dat is natuurlijk deels het gevolg van de portefeuilles die men heeft. En het is ook deels het gevolg van de tijdgeest, het hele politieke debat gaat nu zo'n beetje over decentralisatie en werk en het zou op zijn minst wonderlijk zijn wanneer lokale bestuurders massaal zouden zeggen vooral met huisvesting bezig te zijn.

We vroegen de wethouders wat ze dachten van een weggesaneerde vuilnismedewerker die vanuit de WWB voor 40% minder inkomen alsnog vuil-

niswerk moet verrichten. Negen wethouders vonden het onacceptabel of geloofden zelfs niet dat de soep zo heet gegeten werd. Hoe dan ook zou het in de toekomst onmogelijk moeten worden. Zeven andere wethouders zagen de uitkomst op de een of andere manier als onvermijdelijk, hetzij omdat het Rijk nu eenmaal dingen in gang zet waar je lokaal geen verzet tegen kunt plegen, hetzij omdat het geld nu eenmaal op is.

Volgens de verschillende fractievoorzitters, die in een andere enquête ondervraagd zijn, is dé terugkerende zorg, onder henzelf én onder de kiezers, dat er niet iets van een minimum geformuleerd is bij de heruitvinding van de verzorgingsstaat: dat er niet een duidelijke bodem benoemd is van zorg of inkomen of hulp waar niemand door mag of zal zakken. De meest voorkomende kwesties die fractievoorzitters zeggen terug te krijgen bij hun gesprekken op straat, zijn dat mensen onzeker zijn over wanneer de bodem in de voorzieningen bereikt is, over hoe groot de verschillen tussen steden worden, over waar alle vrijwilligers vandaan moeten komen – en zelf weten ze dat ook niet zo goed.

Zelfgenoegzaamheid ligt dus op de loer. Het mag nog wel een tikje helderder, dat verhaal over *bestaanszekerheid* en *goed werk*. Het zou best eens kunnen dat de politiek er overtuigder van is dat het goed komt dan de bevolking, dat wat het bestuur in de nabije toekomst als successen denkt te kunnen bereiken niet of amper leeft in de hoofden van mensen.

Dan is er de wereld van de uitvoering. Wethouders neigen ernaar hun vraagstukken institutioneel te formuleren: Hoe regelen we sociale wijkteams?, hoe handelen we de herindeling goed af? Het lijkt dan alsof lokale rechtvaardigheid vooral een kwestie van regelen, van fijnafstemming is. Uit de vergelijkbare enquête onder fractievoorzitters bleek een soortgelijk beeld. Men is daar tamelijk tot zeer positief over het idee van 'maatwerk'. Want dingen dichterbij de burger organiseren is in principe beter, omdat er op lokaal niveau immers meer kennis over die burger bestaat. De onzekerheid over de concrete betekenis daarvan wordt vertaald in een verzoek om *best practices* uit andere steden: geef ons de voorbeelden en we zorgen dat de instellingen aan de mensen de ruimte geven.

Wat de mensen nodig hebben is ruimte, zegt ook het kabinet in bijvoorbeeld een nota als die over de 'Doe-Democratie'. Ruimte voor burgers, daar is natuurlijk niemand tegen. Het is een kwestie van de regels nu zo

invullen dat de mensen straks minder regels nodig hebben. Maar er ligt naïviteit op de loer bij dit idee van *verheffing*. Meer mensen leven langer, het deel van de bevolking dat niet meer werkt neemt toe én wordt ouder. Dat is niet per se een zorgelijke ontwikkeling, veel van het vrijwilligerswerk wordt immers gedaan door ouderen. Maar het lijkt er wel op dat meer 'jongere ouderen' zullen moeten zorgen voor meer 'oudere ouderen', en dat meer vrouwen moeten zorgen voor meer mannen en kinderen. Tegelijkertijd speelt ook het verlangen naar vrijheid een grotere rol in het dagelijks leven dan vroeger. Steeds meer mensen zoeken sociale verbanden waar ze zelf aan de knoppen kunnen zitten en zich niet zomaar hoeven laten vertellen wanneer ze voor wie moeten zorgen. In de klassieke verenigingen heeft men minder zin, men wil graag maatschappelijk werk doen dat leuk of zinvol of leerzaam is en bij voorkeur ook wat afwisselend.

Doet de politiek er goed aan om minder drukte te verwachten voor het bestuur, wanneer meer van deze, in allerlei opzichten veeleisende, mensen verwacht wordt of wanneer mensen meer ruimte geboden wordt? Het zou net zo goed kunnen dat die mensen meer vergaderingen met ambtenaren en volksvertegenwoordigers willen, enerzijds om op de hoogte te blijven, anderzijds om steun te vinden.

Tot slot legden we de wethouders vragen voor over de lokale democratie, tenslotte één van de cruciale vormen van *binding*. Welke instituties zijn naar hun mening de belangrijkste controleurs van het werk dat ze doen? We vroegen hen de verschillende fora, van gemeenteraad tot lokale media en van rekenkamer tot buurtcomité, te waarderen met cijfers. De resultaten gekwantificeerd uitwalsen heeft niet zo'n zin met een kleine groep. Maar wat toch opvalt is dat de gemeenteraad weliswaar vaak als controleorgaan werd genoemd door de wethouders, maar toch maar de helft van het aantal punten kreeg dat we ter verdeling aanboden in de enquête. Slechts acht van de achttien wethouders plaatste de gemeenteraad op de eerste plaats, en vijf wethouders nemen de raad niet eens op in de top vijf. Voor het grondwettelijk hoofd van de gemeente is dat geen robuuste waardering. Klaarblijkelijk is het vertrouwen in de raad niet zo groot. Bijna net zo belangrijk als de gemeenteraad achten de wethouders: lokale media, burgerinitiatieven, buurtbezoeken en wijk- of buurtraden. (Lokale politieke partijen worden zelfs helemaal niet genoemd als waakhond.

Toch was het gemiddelde rapportcijfer dat de wethouders aan de loka-

le democratie gaven een 7, met binnen grote gemeenten kleinere fluctuaties dan binnen kleinere gemeenten. Zou het kunnen dat wethouders eerder op zichzelf dan op de raad rekenen waar het om de democratie gaat? Tegen de achtergrond van die enorme budgettaire verschuiving mag daar het laatste woord nog niet over gezegd zijn. Klaarblijkelijk spreken de oude structuren niet zo tot de verbeelding, maar verwacht men ook niet veel van de nieuwe manieren van controle. Deze uitkomst zou aan de ene kant pleidooi voor grotere gemeenten steunen. Maar het zou toch ook een aansporing moeten zijn om na te denken over andere vormen van verantwoording, over de manieren waarop in alle nieuwe zorgstructuren straks zeggenschap of medezeggenschap vorm krijgt, hoe inspraak op zijn 21ste eeuws er uit ziet. Nederlanders maken nu een ongekende sociale verandering mee, de decentralisatie van voorzieningen en de opschaling van gemeenten is misschien wel de grootste politieke ingreep die ze in hun leven zullen zien. Maar wie is straks de gezaghebbende controleur wanneer al die mooie voorzieningen van de verzorgingsstaat in handen van lokale instanties komen? Lokale media worden eerder zwakker dan sterker en dorpsraden, buurtraden en stadsdeelraden moeten permanent vechten om gezag te vestigen. Is de stilzwijgende gedachte dat het Rijk op de achtergrond toch wel de touwtjes in handen houdt? Of leven er nog enige democratische ambities, om begrippen als eigenaarschap, verantwoording, controle, inspraak en dialoog opnieuw vorm te geven?

5. Politiek voor de proeftuin

De decentralisaties zouden het bestuur dichter bij de burger moeten brengen, maar er is nog nooit zoveel gesproken over gemeentelijke fusies (bestuurlijk of ambtelijk), over georganiseerde samenwerking (via gemeenschappelijke regelingen), over *outsourcen* (aan private ondernemingen, aan coöperaties, via PPS, NV, of stichting), maar, schrik niet, ook over *in- en resources*. En de veelbesproken aanbevelingen van de parlementaire commissie Onderwijsvernieuwingen (de 'Commissie Dijsselbloem' uit 2008) dat 'majeure operaties eerst in de praktijk moeten worden beproefd en getest en niet gepaard mogen gaan met bezuinigingen', moeten bij deze majeure operatie nog worden opgevolgd. Niet voor niets constateerde bijvoorbeeld ook het Centraal Planbureau dit najaar dat de uitkomsten van de decentralisatieoperaties nog ongewis zijn, dat ze mogelijk economische of maatschappelijke winst op kunnen leveren, maar mogelijk ook verlies.

De nieuwe verzorgingsstaat (of de participatiemaatschappij) belooft dus niet per se minder bestuur of organisatie, ondanks de gedachte om meer in te zetten op eigen kracht en de onvermoede netwerken van mensen die nog aan te boren zijn.

Kortom, er is nog wel wat te doen voor de lokale politiek, de 'proeftuin' ligt braak. Het vergt vóór alles duidelijkheid. Een 'aanpakker met idealen' is voor vandaag en morgen niet specifiek genoeg. En voor elke wethouder in deze tijd is het belangrijk om te beschikken over goede communicatieve vaardigheden. Elke wethouder moet aanspreekbaar zijn. Elke wethouder moet kunnen onderhandelen. Je onderscheidt je niet van andere partijen door begrippen als: aanklampbaar, benaderbaar, *24 hours in the air* of door een twitteraccount. Het is allemaal belangrijk, onmisbaar zelfs, maar verschil maakt het niet.

Daarom terug naar onze opgave: Hoe maken we *Van Waarde* concreet voor de lokale praktijk? Wat betekenen de vier kernbegrippen voor lokale politici? Op basis van onze verkenningen komen we tot een volgende duiding:

Binding: Binding vergt je stad of dorp door en door kennen, lokale kennis. Zomaar zeggen dat burgers meer zelf kunnen, legitimeert afbraak van voorzieningen. Maar angst voor verandering legitimeert afkeer van de politiek. De loftrumpet steken over eigen kracht en initiatief of tegen de keer overheidsinterventie verdedigen zijn beide naïef. Namens wie praat je, en namens wie dus niet, is de vraag die de politiek keer op keer hardop (maar vriendelijk) moet stellen aan ambtenaren, actieve burgers, professionals en sociale ondernemers. Maak je mensen gelukkiger of voer je slechts overheidsbeleid uit? Het hardop stellen van dat soort vragen, maakt duidelijk dat niet alle binding goede binding is. Je moet kunnen benoemen wat de condities zijn waaronder een zelforganisatie, wijkteam of burgerinitiatief in Rotterdam Zuid kan slagen. Of wat de condities zijn waaronder het initiatief in Kloosterburen kan slagen. Lokale kennis is het sleutelwoord.

Het begint met een idee over de bewoners zelf. Buurtbewoners, maar ook professionals zien dat ze verschil kunnen maken wanneer ze hun vaardigheden inzetten om lokale oplossingen voor concrete problemen te verzinnen. Ze zijn amper bezig met abstracte ideeën over 'eerlijk delen' of 'niemand loslaten', maar des te meer met zoveel mogelijk resultaat bereiken. 'Wat werkt' weegt zwaarder dan 'wat hoort'. Als de politiek in die omgeving iets moet zijn, dan is dat helder zijn over wat ze wil. Want anders verwordt praten over eerlijk delen tot gezellig gebabbel. Burgers commanderen en zeggen wat ze hebben te doen en te laten heeft geen zin. Naast pleidooien voor actief burgerschap moeten we ook duidelijk maken wat we precies van burgers verwachten. Moeten ze beleid adviseren of liever alleen burenhulp geven? Wil je altijd dezelfde actievelingen of liever ook nieuwe gezichten in een comité?

Maar je moet ook een idee hebben hoe je de lokale samenleving wilt organiseren. Met poker moet je weten wie de slechtste speler aan tafel is: als je dat niet weet, dan ben je het zelf en dan is het verstandiger te stoppen. Als iets de les zou moeten zijn van de debacles rond woningbouwcorporaties, uit hun krachten gegroeide onderwijsinstellingen of de opkomst van nieuwe partijen de laatste decennia, dan is het dat deze regel ook in het publieke domein geldt. Je moet daar weten wie je achterban is: als je het niet weet, dan ben je die hooguit zelf en is het verstandiger te stoppen. Het is hoog tijd om de achterban weer tot leven te roepen, om oude vormen van inspraak, tegenspraak en instemming te vernieuwen en

nieuwe vormen van inspraak, tegenspraak en instemming te verzinnen. Dit doe je idealiter door geen stichtingen of NV's meer toe te laten als uitvoeringsorganisaties maar alleen nog verenigingen en corporaties. Of door veel meer werk te maken van cliëntenraden en andere vormen van vertegenwoordiging.

Bestaanszekerheid: Bestaanszekerheid vergt een actieve politieke opstelling waar veel betrokkenen neigen naar bestuurlijk gedrag. De politiek is niet almachtig en het is in voorkomende situaties goed dit ook openlijk te onderkennen. Maar als het gaat om het handhaven van een fatsoenlijke bodem in het bestaan dient de politiek wél zekerheid uit te stralen. Er moet een sociale standaard gehandhaafd worden, zodat mensen elkaar recht in de ogen kunnen blijven kijken. Er moet een gegarandeerd minimum zijn aan voorzieningen, aan inkomen, aan huisvesting, dat niet bij ieder zuchtje wind ter discussie wordt gesteld. Voor het gegarandeerde minimum mag het niet uitmaken of dit 'een recht op' is of als 'compensatie tot' dient.

De redenering mag niet zijn: we hebben geld voor 100 mensen en als persoon 101 zich meldt heeft die pech. Het moet zijn: iedereen die zorg nodig heeft zal zorg krijgen met als consequentie dat er dus geen gesloten, maar open-einderegelingen worden gemaakt. Natuurlijk zijn de middelen eindig, maar het maakt uit wanneer een wethouder zegt: 'voor het buurthuis is geen geld, tot ziens' of: 'op dit moment kunnen we de rekening van het buurthuis niet betalen, maar we vinden het cruciaal dat er een goede ontmoetingsplek is. Ik zal mijn nek er voor uitsteken om die te realiseren, en als het niet lukt, dan kunt u één keer in de week op het gemeentehuis een zaal gebruiken en als die vol is dan kunt u desnoods mijn woonkamer een keer als trefpunt gebruiken. Want ik wil er hoe dan ook voor zorgen dat wie de buurt levend wil houden daar ruimte voor krijgt'.

De lokale overheid moet effectieve instrumenten tot haar beschikking hebben om iets aan die bestaanszekerheid te doen. Misschien is een uitbreiding van de lokale belastingheffing daarom op zijn plaats. En als schaalvergroting, dus fusie, het enige middel is om betaalbare zorg te kunnen blijven bieden aan alle inwoners, om bestaanszekerheid te kunnen bieden, dan moet dát het verhaal zijn. Namelijk dat een bepaalde mate van binding wordt opgeofferd om andere doelen te bereiken.

Goed werk: Goed werk is betaald werk. Regulier werk omzetten in vrijwilligerswerk, zorg degraderen tot gift of mensen tot onbetaald werk verplichten dat geen vooruitzicht biedt, is verkeerd. Werk doe je voor loon, vrijwilligerswerk doe je voor de maatschappij, zorg is een vak. Af en toe zullen er aan die principes concessies worden gedaan. Maar wanneer die in het geval van werk niet als tijdelijke uitzonderingen betiteld worden, wordt de onderkant van de lokale samenleving permanent van het ene naar het andere halve klusje geduwd, omdat ze gebrek aan status hebben.

Goed werk als parapadeaard vergt een actieve rol en veel eigen initiatieven *van politici*. Gericht op samenwerking met het lokale bedrijfsleven, op het creëren van een perspectiefrijke arbeidsvoorziening. Dat begint met het geven van het goede voorbeeld, eisen stellen aan de manier waarop het werk binnen de gemeente – en gesubsidieerde instellingen – wordt georganiseerd. Niet alleen oog voor effectiviteit en kostenbesparing, maar ook voor de – ontwikkelingsmogelijkheden van – de werknemer. Het betekent een principiële keuze voor gelijk loon voor gelijk werk, en niet de ontslagen koffiejuffrouw of vuilnisman terug laten keren als vrijwilliger of als reïntegreerder. De lokale overheid is en blijft in de meeste gemeenten één van de grootste werkgevers en heeft dus een voorbeeldfunctie.

Verheffing: Verheffing is mensen in staat stellen het maximale uit zichzelf en de wereld om hen heen te halen. Verheffing is het mogelijk maken van ontwikkeling. Wie verheffing belangrijk vindt, zorgt er allereerst voor dat mensen niet in hun eigen ontwikkeling worden belemmerd, maar waar mogelijk worden gestimuleerd. In de praktijk van alle dag betekent dit dat de politiek bij initiatieven van burgers moet waken er zelf al te dicht op te kruipen of dat zelfbenoemde adviseurs of helpers dat doen. Aan de andere kant betekent verheffing nooit 'zoek het zelf maar uit'. In de pleidooien voor burgerinitiatief en eigen kracht, in de decentraliseringsoperaties ('van verzorgingsstaat naar verzorgingsstad') en de opschalingsoperaties ('alleen gemeenten boven de 100.000 inwoners') liggen allerlei beloften van democratisering verscholen.

Je kunt bij het inrichten van de nieuwe zorgarrangementen of de nieuwe gemeenten telkens de vraag stellen: hoe willen we dat de gebruikers, de burgers of de kiezers meedenken? Hoe zorgen we dat onze inwoners zich bij vlagen als een levendige, kritische achterban gedragen? Of, negatief

gesteld, hoe voorkomen we dat de mensen straks weer verbaasd en vooral boos staan te kijken naar bestuurders van een woningcorporatie die een boot hebben gekocht of bestuurders van een school die een chauffeur hebben aangesteld? Tegelijkertijd moeten we oppassen voor een nieuwe vorm van romantisch denken over bewonersorganisaties en dorpsraden. Het dorp van Wim Sonneveld bestaat al heel lang niet meer. Waar de buurtwinkel, de woningbouwvereniging en *noaberschap* in de loop der tijd verdwenen is, moet de overheid niet de illusie hebben deze van bovenaf weer even in te voeren. Het is onze opgave om te zoeken naar nieuwe eigentijdse netwerken en verbanden, met in het achterhoofd het feit dat er altijd mensen zullen zijn die, om wat voor redenen dan ook, geen deel uitmaken van dergelijke netwerken.

6. Twee dingen goed begrijpen, of: de politiek terug in de lokale politiek

Binding is meer dan juichen over burgers die dingen zelf doen, binding is ook energie steken in de mensen die zich zelden of nooit melden wanneer die actieve burgers vergaderen. Binding is ook het stellen van grenzen, de zelforganisatie van de Hells Angels is weliswaar sterk maar niet gewenst. *Verheffing* is meer dan jongeren een rapcursus bieden, verheffing is ook tegen de keer een bibliotheek overeind houden. Zoals *goed werk* niet alleen het naar buiten sleuren van de bijstandsgerechtigden is, maar ook ervoor zorgen dat als de gemeente werk aanbesteedt er gezorgd wordt voor goede arbeidsomstandigheden. En *bestaanszekerheid* is meer dan mensen die nu zonder scootmobiel door het leven moeten, troosten dat ze vast een keer met de buurman mogen meerijden. Bestaanszekerheid is aannemelijk maken dat iedereen in de buurt elkaar recht in de ogen kan kijken, zonder schaamte. Dat is *Van Waarde lokaal*. We kunnen het ook in twee principes vertellen.

1. Laat horen dat je kiest. Koester lokale sociale banden.

PvdA-raadsleden en -wethouders moeten méér willen zijn dan de uitvoerders van in Den Haag bedachte plannen aan de ene kant en helpers voor burgerinitiatieven aan de andere kant. Op lokaal niveau waardengestuurd politiek bedrijven betekent iedere keer weer zelf positie kiezen om het sociale verband vorm te geven. Opdringerige bureaucraten straffen wanneer ze een buurt verstikken met regels. Maar het zit niet alleen in het energieke middenveld, het zit ook in de onderkant die amper aan eigen initiatief toekomt. Neem je mensen serieus als er maar één begeleider is op 350 mensen? Gaat de werkloze leraar naar de plantsoendienst (zoals 'Den Haag' wil) of wordt hij tijdelijk gekoppeld aan een zwakke school (zoals Hans Spigt in Utrecht doet)? Kies je er bij de uitwerking van de Participatiewet voor om de beschikbare middelen alleen te investeren in mensen die veel kunnen of maak je de principiële keuze te blijven investeren in mensen

zolang er ontwikkelpotentie is (zoals Auke Blaauwbroek in Tilburg doet)? Kies je bij aanbestedingen voor de laagste prijs of voor arbeidsomstandigheden (zoals Jan-Willem van de Kolk in Stadskanaal doet)?

2. Laat horen dat je luistert. Koester de lokale democratie.

Ook dat is een vrij praktisch werkje. Die democratie leeft namelijk allereerst op straat, in de gemeenschap, en dan pas in notulen, vergaderingen en verkiezingen. Wanneer er dialoog in de gemeenschap mogelijk is, bloeit de democratie. Dit kan bijvoorbeeld door samen met woningbouwcorporaties ervoor te zorgen dat huizen gericht zijn op de gemeenschappelijke straat in plaats van op de individuele tuin (zoals in Amsterdam). Of door een toewijzingsbeleid waarbij kinderen die weer bij hun ouders in de straat of wijk willen gaan wonen om mantelzorg te verlenen, bij de toewijzing van woonruimte voorrang krijgen (zoals Tineke Koomen in Alkmaar probeert). Je koestert de lokale democratie ook door jongeren in het dorp te houden door hen zelf hun huis te laten bouwen (zoals in Altsjerk gebeurt). Het betekent ook dat bestuurders naarstig moeten zoeken naar nieuwe vormen van inspraak en controle en daarbij niet blijven haken in discussies over de functieverdeling tussen raad, burgemeester en wethouders. Debat en discussie met buurtbewoners, met burgers, is van groot belang. Bijvoorbeeld over hoe nu en in de nabije toekomst toezicht op de nieuwe jeugdzorg of de nieuwe Wmo wordt geregeld, maar ook over de vragen die niet op de agenda staan omdat er toevallig geen burgerinitiatief voor is, van vergroening tot vereenzaming. Naast de niet altijd even robuuste gemeenteraden en lokale media, de niet altijd even representatieve groep waakzame burgers en de niet altijd aanwezige rekenkamers horen er daarom meer fora te zijn waarop zo nu en dan gelegitimeerd de vraag gesteld kan worden: waarom?

Inzetten op zorg, ondersteuning en werk

Vandaag is een Waardenvolle inzet op twee dossiers van extra belang.

Een: de nieuwe gemeentelijke verantwoordelijkheid voor zorg en ondersteuning. Nieuwe vormen van zorg en ondersteuning, zoals we in de voorbeelden ook hebben gezien, zijn mooi. Maar zonder elementaire zekerheid is het een hachelijk solidariteitsavontuur.

Twee: werk. Met 700.000 werklozen and counting is er een noodzaak voor actieve lokale werkgelegenheidsstrategieën zoals het voorbeeld van activistische vooruitgangspolitiek op dit terrein in Apeldoorn. Meer strategieën zijn denkbaar. Denk aan het sluiten van deals met werkgevers en onderwijsinstellingen, het stimuleren van lokaal ondernemerschap, het inschakelen van het eigen netwerk om banen te creëren en eventueel zelfs herverdeling van werk in plaats van alleen welvaart.

7. De waardengedreven politicus

De waardengedreven politicus gaat niet mee in de beweging om de decentralisatie te begroeten met concentratie, om maatwerkvoorzieningen te bieden als antwoord op afbrokkelende solidariteit, om de lokale democratie te vervangen door de dorpsraden van weleer. De waardengedreven wethouder durft, als het nodig is, nee te zeggen tegen 'Den Haag' en durft, als het nodig is, buiten de lijntjes te kleuren. Hét handelingsperspectief bestaat niet. Maar een politicus die waardengedreven handelt gelukkig wel.

De waardengedreven politicus:

- o Kent zijn stad, dorp, gemeente door en door. Is lokaal verankerd en weet waar kracht en onmacht zit. Weet dat binding verwantschap vergt met de *lokale civil society*;
- o Is helder over wat hij wil, maakt zijn doelen zichtbaar en laat zien welke solidariteit er in het verschiet ligt;
- o Legt zich niet op voorhand neer bij blauwdrukken maar blijft altijd nadenken over de vraag wat dit beleid betekent voor de mensen in zijn stad of dorp, neemt hier zo nodig zelfstandig positie in;
- o Markeert helder wat in de gemeente het gegarandeerde minimum aan voorzieningen, inkomen en aan huisvesting is waar hij voor staat. Een minimum dat niet bij elk zuchtje tegenwind ter discussie wordt gesteld;
- o Zet zich in voor goed werk door in woord en daad helder te onderscheiden welke eisen we stellen aan welk type werk: iedereen werkt voor loon, vrijwilligerswerk is echt vrijwillig en doe je voor de samenleving en de zorg is een vak;
- o Begint aan de kant van de mensen in plaats van bij het budget;
- o Blijft in mensen investeren zolang er perspectief is, kiest dus niet voor selectie op kansrijkheid;
- o Kiest voor sociaal aanbesteden. Goed werk en kwaliteit van arbeidsomstandigheden zijn hierbij net zo belangrijk als de laagste prijs;

- o Geeft als werkgever het goede voorbeeld door niet alleen te letten op kosten en baten maar ook op de ontwikkelingsmogelijkheden van werknemers;
- o Kiest voor een inclusieve stad en niet voor mooie wijken voor de happy few;
- o Staat voor zijn mening, vecht meningsverschillen uit, met tegenstanders maar ook binnen de eigen partij;
- o Koestert, respecteert en waardeert de lokale democratie en media;
- o Staat aan de kant van de mensen. Omhelst het idee van zelforganisatie en *organizing* en zegt nooit dat hij ergens niet over gaat, of het nu gaat om slecht werkgeverschap, slechte huisvesting of overlast;
- o Geeft actievelingen de ruimte – recht op zelfdoen – maar legitimeert in woord en daad ook dat de minder actieve burgers worden betrokken en bereikt;
- o Zegt nooit: 'zoek het zelf maar uit' maar brengt mensen in positie en geeft ze de kans het maximale uit zichzelf te halen – alleen op je handen zitten, ook al zijn je burgers nog zo actief, is nooit genoeg;
- o Stelt zichzelf voortdurend de vraag: Hoe denken burgers, gebruikers of kiezers mee;
- o Is blij met – lastige – achterbannen, en waar ze van nature niet zichtbaar zijn zoekt hij deze op;
- o Stopt idealiter met voor burgers ongrijpbare stichtingen en NV's en gaat terug naar vormen als de vereniging en corporatie;
- o Maakt normatieve keuzes met betrekking tot eigen initiatieven van burgers, zodat je weet welke initiatieven je wel en welke je niet wilt faciliteren, welke groepen met deze initiatieven teveel of juist te weinig worden bediend;
- o Ontwikkelt kennis en normatieve opvattingen over het 'nieuwe middenveld' op basis van wat in je eigen lokale omstandigheden de beste organisatie van solidariteit is;
- o Kiest een eigen positie en neemt publiekelijk verantwoordelijkheid voor die inzet;
- o Vervult in gebieden waar de organisatiegraad hoog is de rol van verbinder, werkt dan op basis van onderlinge afspraken in plaats van regels, maar neemt in gebieden waar de organisatiegraad laag is het voortouw, ontwikkelt initiatieven en stelt regels.

Danklijst

De volgende personen leverden een waardevolle bijdrage aan de discussie die resulteerde in deze coproductie van het Centrum voor Lokaal Bestuur en de Wiardi Beckman Stichting:

Marijn van Ballegooijen
 Frans Becker
 Carine Bloemhoff
 Hans Boutellier
 René Cuperus
 Henk Duijst
 Jan Dirk Gardenier
 Willem van Hest
 Anne Hilderink
 Arjen Jans
 Astrid van der Kooij
 Johan Kruihof
 Theo Maas
 Han Noten
 Bert Otten
 Monika Sie Dhian Ho
 Yuri Starrenburg
 Anneke Strassen
 Nicole Teeuwen
 Will Tinnemans
 Evelien Tonkens
 Paulette Verbist
 Harm Evert Waalkens
 Thierry van der Weide
 Erik Wong
 Bert Zwijnenburg

Allen hartelijk bedankt!

Aangehaalde literatuur

- Centraal Planbureau (2013) *Decentralisaties in het sociaal domein. Notitie uitgevoerd op verzoek van de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Financiën en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten*. Den Haag.
- Drie door het Centrum voor Lokaal Bestuur elektronisch uitgezette enquêtes gehouden in juni 2013 onder PvdA-wethouders (N=18), onder fractievoorzitters van de PvdA in grote steden (N=24) en onder fractievoorzitters van de PvdA in overige gemeenten (N=49).
- Pieter Hilhorst en Jos van der Lans (2013) *Sociaal doe-het-zelfen. De idealen en de politieke praktijk*. Atlas Contact: Amsterdam.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken (2013). *De Doe-democratie. Kabinetsnota ter stimulering van een vitale samenleving*. Den Haag
- Monika Sie Dhian Ho (2013) *Van Waarde. Sociaaldemocratie voor de 21e eeuw*. Amsterdam: Van Gennep
- *Eindrapport commissie Parlementair onderzoek onderwijsvernieuwingen (2008)*

